ÖZGÜRLÜK SORUNLARI

RENE MAUBLANC

Çevirenler :
VEDAT GÜNYOL
ASIM BEZİRCİ

Can Yayınları

ÇAN YAYINLARI

49

ÖZGÜRLÜK SORUNLARI

RENE MAUBLANC

Bu kitap İstanbul'da Gün Basımevinde
Mayıs 1968'de basılmıştır.

ÖZGÜRLÜK SORUNLARI

RENE MAUBLANC

Çevirenler
VEDAT GÜNYOL
ASIM BEZİRCİ

ÇAN YAYINLARI

ÖZGÜRLÜK SORUNLARI

Özgürlük sözünün pek moda olduğu bir çağda yaşıyoruz. Özgürlüğün her çeşit anlam ve durumda böylesine sözü edilmiş değildi bugünedek.

Bir yanda toplum özgürlükleri, insanın ve yurttaşın özgürlükleri var. Kimi zaman basın özgürlüğü, alışveriş özgürlüğü, kimi zaman öğrenim özgürlüğü, aile babasının özgürlüğüdür bu. Kimi zaman serbest sektör, yani kara borsadır. Hattâ, Cumhuriyetçi Özgürlük Partisi (PRL) gibi cafcaflı adı olan bir parti bile var. Bu parti «bütün özgürlükleri» savunduğunu ileri sürmektedir. Ama aslına bakarsanız özgürlüklerin hepsini savunmıyor. Çünkü, genelevler konusunda ne serbest sevişmeden yanadır, ne de serbest aşk ticaretinden. Tiyatro özgürlüğünden yana da değildir. Çünkü, adlarını beğenmediği bir takım oyunları yasak ettirme-

ğe çalışmaktadır.

Bütün bu özgürlük propagandaları güdümcülüğe, ya da zorbalığa, daha yeni bir deyimle, «totaliterliğe» karşı yapılıyor. Bunların istediği, devlet gücünün aşırılıklarına karşı insan tekinin haklarını korumak, ona tam gelişme olanağı vermekmiş.

Öte yandan, bu iki görüş arasında en ufak bir ilişki olmamakla birlikte, eski bir kavrama, filozofça özgürlüğe yeniden bir güçlülük kazandırmak, eskimiş sandığımız bir kavramın, yani **cüzi irade** (kişinin dilediğini seçme özgürlüğü) kavramının da tozunu silkmek istiyorlar.

Bergson'dan sonra, şimdi de Existentialiste'ler toz silkiyor, «yatkınlık» ya da «bağımlılık» adı altında **cüzi irade**'yi tazeliyorlar. Bu iki kavram, anladığıma göre, onların sözlüğünde aynı anlama geliyor. Burada, sevgili hocamız Paul Langevin'in o dilinden düşürmediği kavrama, bilimsel gerçekçilik kavramına saldırıyorlar.

Sesimi yükselterek söyliyeyim ki, burada, hem politik ve toplumsal yöndem, hem de psikolojik ve metafizik yönden bir laf ebeliği, daha doğrusu, aynı aldatmacanın iki ayrı biçimi var bence.

Bunu, hepimizin kutlu saydığımız bir araçtan, yani akıl'dan yararlanarak ispatlamak istiyorum burada. Filozofluk taslamadan, düpedüz ispatlamak istiyorum. Kartvizitime koya-

bileceğim felsefe doktoru ünvanına bakıp, burada benden «filozofça» dedikleri o düzme dili bekliyenlere şimdiden haber vereyim bunu. Tam tersine, ben herkesçe anlaşılmak, özellikle de, hiç bir felsefe öğrenimi görmemiş kimselerce anlaşılmak istiyorum. Bunun için de, her çeşit laf ebeliğinden uzak olarak, sağduyu diliyle konuşacağım. Size söyliyeceklerim ince zekâlara beylik bir takım sözler gibi gelirse ne yapayım. Beylik lafların da iyi bir yanı vardır.

o

Bakın bence sorun nasıl konabilir ortaya: Karşımızda iki görüş var, uygulanmaları bakımından birbirinden çok ayrı ama, ilkeleri bakımından birbirine oldukça benzeyen iki görüş. Bu görüşlerin ikisi de İnsan'ın Yaradılış'tan Özgür olduğunu ileri sürmektedir.

İnsan, yaradılıştan, hem de kesin olarak özgürmüş. Özgürlük, insan tabiatının bir özelliği, her insanın doğar doğmaz, daha beşikten elde ettiği bir çeşit tanrıvergisiymiş. Tetafizik anlamda bir özgürlüktür bu, (burada metafizik sözünü Hegel ve Marx anlamında kullanıyorum), yani, değişmez, değişemeyen, gelişip ilerliyemeyen bir özgürlük.

Bu özgürlük iki türlü dile getirilebilir: Bir yanda, her çeşit gerekircilik dışında bir davranma özgürlüğü, ki ötedenberi **cüzi irade** dedikleri istem özgürlüğüdür bu. Öte yanda, toplum

içinde özgürlük, «zaman aşımına bağlı olmayan bir hak.» Her iki durumda da, bütün insanlara kesin olarak verilmiş bir özgürlük söz konusudur.

Öyle sanıyorum ki, sağduyuya dayanarak, bu iki görüşün karşısına bir başka görüşle çıkabiliriz. O görüş de şu:

Dünya kuruldu kurulalı yaşaya gelen ve yaşamakta olan insanlar, yaradılıştan özgür değil, köledirler. Neyin kölesi? Önce kendi kendilerinin kölesi, sonra da dış tabiatın, tabiat yasalarının, sosyolojik ve fizik yasaların kölesi. Ama bu köleleşmiş insanlar köleliklerinden kurtulmaya çalışıyor, özgürlüğü yürekten diliyorlar. Boyun eğdikleri yasaları anlayıp kendi yararlarına kullanmalarına yarayan bir aracı, yani akıllarını kullanırlarsa, bu özgürlüğü elde edebilirler de. Demek, insan, bir yandan aklını kullanarak istem özgürlüğünü, öte yandan da aklıyla dünyayı tanıyarak ve tabiatı egemenliği altına alarak, toplum içinde özgürlüğünü elde edebilir.

Demek oluyor ki, özgürlük tabiat vergisi, ilkel bir şey değil, insanın gide gide elde edebileceği bir şeydir. Özgürlük bir güctür, bilim ve akla dayanan bilgiyle orantılı bir güç. İnsanlar için hazırlop özgürlük diye bir şey yoktur. Aklın her günkü çabasıyla, derece derece elde edilen bir özgürleşme vardır. Roger Garaudy'nin çok yerinde söylediği gibi, «Özgürlük Tanrının

bir bağışı değil, aklın bir zaferidir.»

Birbiri ardınca bu iki konuyu ele alarak size bir yandan psikolojik özgürlüğü, yani istem özgürlüğünü; öte yandan toplumsal özgürlükleri, yani insanın toplum içindeki özgürlüklerini göstermek istiyorum.

o

Önce, kişinin dilediğini seçebilme özgürlüğünü, yani «cüzi irade»yi alalım ele. Bu konuda herkesin bildiğinden başka şeyler söyliyecek değilim size.

Nice zamandanberi, arada sırada ortaya çıkan şöyle bir görüş var: İnsan güya nedensiz, her türlü etken ve gerektirim dışında bir güce sahipmiş. Hem dikkat ederseniz, tabiatta yalnız insan sahipmiş bu güce, hayvanlar içinde yalnız insana özgü bir ayrıcalıkmış bu. Kant'ın deyimiyle, istem «eylemin mutlak başlangıcıdır». Her davranış bir mucizeymiş. Mucize sözünü rastgele kullanıyor değilim burda. Çünkü bu görüşü ileri sürenlere göre **cüzi irade** insanı Tanrının bir çeşit rakibi yaparmış. İnsanı biraz tanrısal bir varlık yapan bir tanrıvergisiymiş bu. Tabiatüstü bir özellik olan bu **cüzi irade,** insan onurunun, bütün erdemlerin ve sorumluluğun temeliymiş.

Bu **cüzi irade,** şüphesiz, felsefe tarihinde değişik biçimlerde tasarlanmıştır. **Cüzi irade** sorunu zaman zaman ortaya çıkmış, büyük fi-

lozofların çoğu da birbirine karşıt görüşler ileri sürmüşlerdir. Örneğin, Bossuet o pek sevdiği ilgisizlik özgürlüğünü savunmuştur. Ona göre bu, değerce birbirine eşit bir takım güdüler ile dürtülerden herhangi birini, gelişi güzel seçme özgülüdür. İnsan, bir şeyi yapıp yapmamak, yada değişik yollardan yapmak bakımından birbirine eşit nedenler karşısında kalır da, o şeyi yaparsa, onun cüzi iradesi var demekmiş. Oysa, iradesi (istemi) önceden belirlenmiş olsaymış, ne herhangi bir seçmede bulunabilirmiş, ne de herhangi bir davranışta. Daha yakın zamanlarda, bir de, William James'ın **fiat**'ı Bergson'nun da eski öğretiye daha modern renkler katan **özgürlük**'ü var.

Son olarak, anladığım kadarınca, aşağı yukarı aynı şeyi söyliyen existentialisme'in şu yeni biçimi var. Anladığım kadarınca diyorum, çünkü, existentialiste filozofların kendi yazılarını hiç bir zaman okuyamadım - hele siz de bir deneyin, neden okuyamadığımı anlarsınız her halde. Onları ancak eserleriyle ilgili yorumlardan tanıyabiliyorum. Kaldı ki, yorumcular da bu işi pek öyle rahat yapamamaktalar, çünkü, yorumladıkları filozofların terimlerini kullanmak zorunda kalıyorlar. Böyle olunca da, hiç kimse bir şey anlamaz oluyor.

Ne olursa olsun, yeni bir takım adlar, özellikle kullanılabilirlik (disponibilité) adı altında - pek moda bir söz bu - existentialisme kelime-

sine lise son sınıf öğrencilerinin sınav kâğıtlarında bile rastlıyoruz. Öğrenciler bu kelimenin ne olduğunu bilmiyorlar, bilmedikleri için de hoşlanıyorlar ondan- söz konusu olan, bir takım eylemler arasında keyfe bağlı bir seçme yapmaktır hep. Exsitentialisme'de yeni olan şey şu: Eski **cüzi irade** insana gurur ve mutluluk verirdi; exsitentialisme'in **kullanılabilirlik**'i ise bunalım ve bulantı içinde yapılmaktadır. Bu, ayrıca kötümser ve **Temps modernes**'e yaraşır bir **cüzi irade**'dir.

Kısacası, her hangi bir insanın, her hangi bir anda, her hangi bir şeyi, her hangi koşullar altında yapabileceğini ileri sürmek söz konusudur hep. İnsan istemi, böylece, önceden bilinmezlik'in buyruğu altındadır onlara göre.

○

Ben burada **cüzi irade**'nin felsefe bakımından eleştirisini yeniden yapacak değilim. Niyetim, çok basit bir düşünce üzerine dikkatinizi çekmektir.

Şüphesiz, **Cüzi irade** kavramı gururumuzu okşayabilir. Çünkü, insanın kendi kendidine: «Her istediğimi yapıyor, herhangi bir şeyi de istiyebiliyorum» diyebilmesi, her zaman için hayli hoş bir şeydir. Ne var ki, buna bakıp, her birimiz dilediğimizi seçme özgürlüğüne sahip olduğumuza inanmak eğilimindeysek de, hiç birimiz başkalarının böyle bir özgürlüğü olabile-

ceğine hiç bir zaman inanmıyoruzdur.

Bunu anlamak kolaydır. Başkalarının dilediğini seçme özgürlüğüne inanmak demek, o kimselerin herhangi bir konuda nasıl davranacaklarını önceden kestirmeye, dolayısıyla da, onlara karşı nasıl davranmamız gerektiğini bilmeye yanaşmamak demektir. Toplum içinde bir takım davranışlarda bulunmaya, yani başka insanlarla ilişki kurmaya ve filân kimsenin şu ya da bu koşullar altında nasıl davranacağını kestirmeye kalktığımız anda, davranışlarının belli bir takım etkenlere bağlı olduğunu kabul etmek zorunda kalırız.

Demek, genel anlamda, tuhaf bir çelişme var burada. **Cüzi irade**, herbirimizin kendimiz için hoş karşıladığı, başkaları içinse hiç mi hiç önemsemediği bir kavram oluyor.

Bir örnek vereyim. Bir araya gelmiş bir kaç genç arkadaş düşünelim. Bunlar, arkadaşlarından birinin evlenme konusunda büyük kararsızlık içinde olduğunu öğreniyorlar ve tartışmaya başlıyorlar.

Şunu unutmamak gerekir ki, bu gençler arkadaşlarının **cüzi irade**'si olduğunu önceden kabul etmiş olsalardı, bu tartışmanın hiç bir anlamı kalmazdı. O zaman sadece «gerekli hiç bir neden olmaksızın, evelenedilir de evlenmiyebilir de. Önçeden kestirilmeyen bir seçimin sonucunu beklemekten başka yapacak bir şey yok» deyip işin içinde çıkarlardı.

Acaba böyle mi derlerdi, sizce? Demezlerdi, tabii. Tam tersine, şu, yada bu türlü davranması için ne gibi dürtüleri olabilir? Deli gibi mi seviyor acaba? Bekârlık canına tak mı demiş? Yoksa, alışkanlıklarına çok mu bağlı vb. diye soracaklardır birbirlerine.

Böylece tartışacaklar ve her biri kendi düşüncesini söyliyecek.Ama neye dayanarak? Arkadaşının karakteri üstüne neler biliyorsa ona dayanarak, yani onun kendi karekterine göre karar vereceği düşüncesine. Arkadaşı, her şeyden önce tutkulu bir insansa kendisini tutkusuna bırakacak; aklı başında bir kimseyse, o zaman da aklının dediğini yapacak, diyecektir.

Diyelim ki, gençler, gide gide şu sonuca varıyorlar: «Hayır, bizim tanıdığımız insansa, besbelli ki, evlenmez.» Tutalım ki, bir kaç gün sonra, bu delikanlı onlara yakında evleneceğini haber veriyor. İşte, burada sorun en ilginç bir nitelik kazanıyor. Gerçekte, bu delikanlılar başkalarının **cüzi irade**'si olduğuna inanıyorlarsa, şöyle demekle yetiniceklerdir: «Verdiği kararın hiç bir nedeni yok. **Cüzi irade**'si rol oynamış. Üzerinde durulacak bir yanı yok bunun.» Ama, bilirsiniz ki, işin aslı böyle değil. Herbiri: «Bak işte yanılmışız. Onu iyi tanımıyormuşuz. Meğer şu eğilimleri varmış da biz bilmiyormuşuz.» diyecektir. Madem öngörü konusunda bir yanılma var, öyleyse, nedenleri hesaplama işinde de

yanılgıya düşülmüş demektir. Burada uygulanan ilke, bilimsel öngörüye yarıyan gerekircilik ilkesidir. Demek ki, biz her zaman, başkalarının bütün yaptıklarına, tutumlarının iç ve dış koşullarıyla gereklenmiş gözüyle bakıyoruz. Başka bir deyimle, **cüzi irade**, yalnız iç koşullara uyan bir ilkeldir.

Ama, bu yalnız iç koşullara uyan bir ilkedir dediğim zaman, yine aşırıya kaçıyorum demektir. Çünkü, bu ilkeyi kendimiz için binde bir kullanırız. Gerçekte, aldığımız karar akla uygunsa, ne kendimiz için, ne de başkaları için kullanırız onu.

Akla uygun bir karara vardığımız zaman, dostlarımız bize nedenini sorarsa, **cüzi irade'**mizden söz etmeyi düşünmeyiz bile. Davranışımızı açıklar, kendimizi haklı gösteririz sadece. O zaman kendini haklı göstermenin en kesin yolu da: «Başka türlü davranmak akla uygun düşmezdi» demektir. Ancak aptalca bir iş yaptığımız, dostlar da: «Neden böyle yaptın, aptallık etmişsin doğrusu» dedikleri zaman şöyle karşılık veririz: «Canımın istediği şeyi yapamaz mıyım yani?». Bu durumda, yalnız bu durumda, «cüzi irade»mizi yardıma çağırırız. Başka deyimle, cüzi irade, gerek kendimize, gerek başkalarına karşı, akla aykırı bir eğilimi, bir içgüdüyü, bir tutkuyu maskelemekte bir suç bağışıklığı hizmeti görür. Başkaları bunu yutmuş değildir aslında. Çünkü, bu işde özgürce dav-

randığımızı söyleyince, arkadaşlar bize şöyle diyecekleridir: «Hayır, seni bu türlü davranmaya zorlıyan özgürce isteğin değil, bayan Y'ye olan tutkun, ya da içkiye düşkünlüğün, gevşekliğin, yada yükselme özlemindir.»

Demek, cüzi irade, onurumuzu okşıyacak biçimde, köleliğimizi perdelemeye yarıyan boş bir kavramdan başka bir şey değildir. Bir kuruntu, bir yutturmaca, hem de tehlikeli bir yutturmacadır bu. Çünkü, köleliğimizin farkına varmadığımız ölçüde, hem kendimizin hem başkalarının kölesiyizdir. Çünkü, **cüzi irade**'yi öne sürmek, kurnazların aptallara istediklerini yaptırmayı sağlıyan yanılmaz bir yoldur. Aptalca bir işe sürüklemek istedikleri bir kimse, başkalarının «Aman, ölçüyü kaçırma» diye verdikleri öğütler karşısında duraksadı mı, ne derler ona? «Yahu, koskoca adamsın! Başkalarının sözüyle mi oturup kalkacaksın? Canının istediğini yapamaz mısın?» demezler mi? Pohpohlanan aptal da: «Elbette canımın istediğini yaparım. Özgür olduğumu iyice göstermek için de, önüme sürdükleri kanıtların hiç birine aldırış etmiyorum.» diye karşılık verir. Oysa, kendini en özgür sandığı anda, en köle durumdadır asıl.

o

Böylece, insanların davranışları, bize nedensiz, belirsiz bir gücün etkisi altında görün-

miyor hiç. Tersine, sürekli olarak belirlenmiş, gereklenmiş görünüyor. Bu davranışlar, eylemin dış koşulları ile, yani olaylarla, çevre ile ve bireyin karakteri ile gereklenmiştir.

Bu üçlü gerekirlik üç katlı bir kölelik olabilir pekâlâ, Stoia'cıların o sözünü ettikleri kölelik: İnsanın tutkularına, çevresine ve olaylara köleliği. Ama, kölelik ancak insanın bu gerekirliğin farkında olmadığı zaman vardır. Hattâ, diyebilirim ki, bu kölelik **cüzi irade** kuruntularıyla perdelendiği zaman gerçek kölelik vardır.

Buna karşılık özgürlük de vardır. Hangi koşullar altında? İnsan, köleliğinin farkına vardı mı ondan kurtulmak için kendini, başkalarını ve dünyayı tanımaya ve aklını kullanmaya başladı mı, özgürlük vardır asıl o zaman.

İnsan, köleliğinin farkına vardığı ölçüde özgürdür. Bunu Spinoza söylemişti, hem de çok önceden.

Aynı anlamda, Hegel de: «Zorunluluk, anlaşılmadığı sürece kördür.» diye yazmıştı.

Bu güzelim filozofça formüller, basit bir sağduyu gerçeğini dile getirmektedirler sadece. Bir insan için, ne zaman «tam özgürce davranmadı» deriz? Bir tutkunun, yada çevresinin etkisinde kaldığı zaman. Bir deli içinse özgürdür diyemeyiz. Kılıbık bir koca için de diyemeyiz. Ama, ne yaptığını bilen, yaptığının bilincine varan, davranışı aklmın buyruğunda olan bir insan için özgürdür, deriz. Leibniz: «İnsan, ak-

lma uygun olarak davrandığı ölçüde özgürdür» diye yazıyordu. Biz insanlar aklımızı kullanarak özgürleşiriz ve davranışlarımızda bilgeliğin baş kuralı da, Soktrates'in «Kendi kendini bil» sözüdür.

Başka metinlerde -burada anlatması uzun sürecek olan nedenlerden ötürü- **cüzi irade**'nin bazı biçimlerini savunmuş olan filozoflar bile, bu gerçeği kabul etmektedirler. Örneğin, ilgisizlik özgürlüğünü, bir başka yerde kabul etmiş olan Descartes, **Metafizik Düşünceler**'inde şöyle yazıyordu:

«Doğru ve iyi olanı, her zaman açık seçik bilseydim, ne türlü düşünmem, neyi seçmem gerektiğine karar vermekte güçlük çekmezdim hiç; böylece de, hiç bir zaman ilgisiz kalmadan baştan başa özgür olurdum.»

Evet, insan her zaman kendini iyice tanısaydı, her zaman özgür olurdu. Çünkü, ne yaptığını, niçin yaptığını her zaman anlardı. Zaten insan, davranışlarının sorumluluğunu yalnız bu durumda yüklenebilir. Sorumluluk, özgürlüğün ölçüsüdür sözü çok doğrudur. Kendimizi toptan sorumlu duyduğumuz tek eylem, akla uygun olan eylemdir. Öyle ki, gerçekten özgür olan davranış da akla uygun davranıştır.

Özgürlük, akla uygun bir davranış ile saçma bir davranış arasındaki belirsiz bir seçme işi değildir, olamaz da. Existentialiste'ler, daha önceden Diderot'nun dile getirdiği eski bir sa-

vı ele almışlardır: Buna göre, özgürlük, Camus'nün de dediği gibi, «saçma bir insan» olma hakkıdır. Ne var ki, «saçma insan» delinin biridir. Deli ise özgür değildir. Özgür eylem, ne yaptığımızı bile bile yüklendiğimiz, ve yeniden yapmak gerekirse, tekrar yapacağımız bir eylemdir. Öyleyse, keyfe bağlı bir eylem değil, gerekli, ama gerekliliği bilinip kabul edilen bir eylemdir.

Böylece, gerçek ruh özgürlüğü, gerekmezlik, gerekirlik yokluğu, kişinin dilediğini seçme özgürlüğü (cüzi irade) içinde değildir. Özgürlük, gerekirciliğin kullanılmasındadır; bu kullanma da, gerekirciliğin varlığını gerektirir, ister istemez.

Bu konuda, bir çok metin gösterebilirim. İşte size, özellikle, benim de tuttuğum maddeci savlardan uzak bir filozoftan seçtiğim bir metin. Bunu değerli meslek arkadaşım Armand Cuvillier'in **Mamul de Philosophie** (I) adlı kitabında buldum. Léon Brunschvicg, **Bilincin Gelişmesi** adlı eserinde şöyle yazıyor: «Özgürlük savını, verilmiş bir şey olarak değil, yapılacak bir eser olarak anlamak gerekir. Böylesi bir sonuç kadar basit bir şey yoktur ama, hiçbir şey de ortak duyuya bu kadar aykırı düşmez.. Çünkü, insanlar özgür olduklarını duymaktan ne denli hoşlanırlarsa, gerçekten özgürleşmek de o denli güç gelir onlara. Gerçekte, Sokrates'ten buyana, özgürlük görüşüne karşı çı-

kan, gerekirciliğin tersi olan görüş değil, **cüzi irade**'nın karşı savıdır.»

Başka deyimle, insan isteminin gerçekten özgürleşmesinin en büyük düşmanı, onun mutlak özgürlük kuruntusudur. Özgürleşmemizi engelliyen şey, önceden özgür olduğumuz ve hiç bir çaba harcamadan özgür olduğumuz kuruntusudur. **Cüzi irade** kuruntusu, insanı, gerçekten özgürleşmek için gerekli olan uzun ve zahmetli bir çabadan alıkoyar.

o

Şimdi size, toplum hayatında, mümkün olan en büyük özgürlüklerin kazanılmasını engelliyen şeyi, önceden verilmiş sözde mutlak bir istem kuruntusunu ve ardından getirdiği bütün peçelemeleri ve aldatmacaları göstermek istiyorum.

Burada, çok güzel, çok saygın bir görüşle karşı karşıya bulunuyoruz. Bu görüşte büyük, gerekli ve verimli olduğu kadar yanlış ve tehlikeli yanlar da bulunduğunu birazdan göstermeye çalışacağım. Bu, Rousseau'nun **Toplum Sözleşmesi**'nde, sonradan **İnsan Hakları Birdirisi** ile Fransız Devrimi öğretisinde bulduğumuz görüştür. **Toplum Sözleşmesi**'nin «İnsan özgür doğar, oysa her yerde zincire vurulmuştur» sözünü hatırlayın. **89 İnsan Hakları Bildirisi**'nin ikinci maddesini hatırlarsınız: «Özürlük, insanın doğal ve zamanla yitirilmiyen haklarından

biridir.» Buna göre, İnsan, dünyaya gelirken, özgürlük hakkını beraberinde getiriyordur.

Ama, durun bakalım! Özgürlük olur olmaz her şeyi yapma hakkı değildir. Bilirsiniz, **İnsan Hakları Bildirisi**'nin 4. maddesinde şu kısıtlayıcı formül yer alır: «Özgürlük başkasına zarar vermeyen her şeyi yapmaktır.» Bu da, bütün insanların eşit olduğunu söyliyen 1. maddenin sonucudur: «İnsanlar, hakca eşit ve özgür doğar ve öyle kalırlar.»

Aynı düşünceyi, **93 Bildirisi**'nin 6. maddesinde daha geniş olarak belirtilmiş bulmaktayız:

«Özgürlük, başkasının haklarına zarar vermeyen her şeyi yapabilme gücüdür: Bu özgürlüğün ilkesi doğa, kuralı adalet, koruyucusu yasadır. Ahlâksal sınırı şu özdeyiştedir: Sana yapılmasını istemediğin şeyi başkasına yapma.»

Her insanın özgürlüğünü başkalarının, yani eşitlerinin özgürlüğü ile sınırlıyan bu önemli kayıt altında, (birazdan göreceğiz ki, bu düşünce sıkı sıkıya uygulanmış olsaydı, söyliye söyliye kafamızı şişirdikleri o sözde **demokratik özgürlükler**'in çoğu ortadan kalkmış yada adamakıllı değişmiş olurdu), 89 ve 93 Bildirileri ile Rousseau'nun öğretisi, her insanın doğumundan başlıyarak özgürlüğe sahip olduğunu ileri sürüyorlar. Onlara göre, bu özgürlüğü kimse ellerinden alamazmış, çünkü o, insan olmak dolayısıyla her insanın hakkı imiş.

Bugün, bir çok kimseye göre, bir İnsan

Hakkı olan bu özgürlük, ikinci derecede bir takım özgürlüklerle gerçekleşmektedir. Sayıları tartışma konusu olan bu özgürlükler, güya insanın tam egemenliğini, demokrasi rejiminde, daha doğrusu, burjuva demokrasisinde yada bugünkü deyimi ile, «batı» demokrasisinde gerçekleştirebilmektedir.

Bu özgürlük şu kollara ayrılabilir: 1. Kişisel özgürlük: politik özgürlük (oy hakkı), düşünce ve vicdan özgürlüğü; 2. Toplanma, dernek kurma özgürlüğü; 3. aynı zamanda ticaret, endüstri, çalışma ve basın özgürlüğü; 4. mal mülk sahibi olma özgürlüğü, yada mülkiyet özgürlüğü; vasiyet özgürlüğü. Kimileri için de, öğrenim özgürlüğü.

o

Bir İnsan Hakkı olan özgürlük kavramına, yani prensip olarak insanların güya her zaman sahip oldukları özgürlük kavramına karşı, insanın yaradılıştan özgür değil, köle olduğunu ileri süreceğim ben. **İnsan Hakları Bildirisi** insanların özgür ve eşit doğduklarını ileri sürüyorsa da, gerçekte, tarih bakımından insanlar belki eşit doğuyorlar ama, özgürlük içinde değil, kölelik ve güçsüzlük içinde doğuyorlar.

İlkel insanlar, gerkeçte, çok özgür değillerdi. Öbür hayvanlara yakın, zavallı yaratıklardı. Güç koşullar, altında, sırrına eremedikleri tabiat güçlerinin türlü köleliklerine bağlı ya-

şamak zorunda idiler. Ortakça kölelikleri ortakça güçsüzlüklerinden geliyordu.

Bugün insanlar, bir ölçüde özgürseler, sonradan özgür olmuşlardır da ondan; yoksa baştan beri özgür olduklarından değil. Peki, nasıl özgür olmuşlardır? Tabiat güclerini anlayıp onları altetme yolunda akıllarını, bilgilerini kulanarak. Buna göre, insanlığın gelişmesini şöyle özetliyebiliriz: Önce, güçsüzlükte ve kölelikte eşitlik; sonra özgürlüğün ortaya çıkışı. Bu da, toplumsal düzenin yeni biçimlere bürünmesinde, yani aşiretten klana, klandan kabileye, kabileden siteye geçişte göstermiştir kendini. Antik site'yi alalım ele. Orada özgürlükten söz edebiliriz. Ama, özgürlük ne demekti: Bir takım ayrıcalıklı insanlar yüksek bir sınıf kurmuşlardı. Bunların boş zamanları ve azbuçuk okumuşlukları olduğu için belli bir güce sahiptiler. Bundan ötürü de onlara özgür insanlar denirdi. Evet, o günlerde, özgür insanlar vardı, bütün öbür insanlar köleydiler de ondan, vardı. Boyunduruk altında kalan yığın ile, özgürlüğe kavuşabilmiş bir avuç insan arasında bir ayrılık olmuştu. Özgürlük bir sınıf ayrıcalığıdır.

Bu toplumsal olay üstünde tartışılabilir ve, önce, kelimenin kaynağını inceleyen Albert Bayet'nin belirttiği gibi, denebilir ki: Özgür insanlar kendilerini üstün bir ırktan sanan kimseler; öbürleriyse köle, yani yenilip boyunduruk al-

tına alınmış yabancılardı. Demek ki, özgürlüğün doğuşunda bir ırkçılık var.

Ama beni burada ilgilendiren şey, doğmakta olan özgürlüğün bir avuç insanın ayrıcalığı oluşudur. Başka türlüsü de olamazdı. Çünkü, gerçekten insanca yaşamanın koşulu olan ekonomik üretim, ilkel insanların çok basit ve çok ilkel araçları ile, insanlığa ilerlemesi için gerekli olanı vermekten uzaktı. Sınıf ayrılığı ve çok küçük bir azınlığın özgürleşmesi karşısında yığının köleliği, insanlığın ilerlemesinin kaçınılmaz bir koşuluydu. Ben bir marksçı olduğum için, yani sınıf varlığının ve sınıf çatışmasının insanlık tarihinde önemli bir rol oynadığına inandığım içindir ki, şu gerçeği kabul edenler arasında yer almaktayım: Bu eşitsizlik ve sınıfların kuruluşu, insanlığın ilerlemesinde zorunlu ve itici bir güç olmuştur.

Antik açğda köleler ve özgür insanlar bulunduğunu herkes bilir. Bununla birlikte, örneğin, antik demokrasilerden söz ederken, pek farkedilmeyen ve kolayca unutulan nokta, demokrasinin, o günlerde, yalnız özgür insanlar arasında, yani nüfusun çok küçük bir parası için politik hak eşitliği olduğudur. Bizim bugün demokrasi dediğimiz, hiç değilse prensip olarak, bütün halk için özgürlüğü ve eşitliği gerektiren bir düzen değildi. Pek farkına varılmayan bir şey de, o çağda, özgür insanların kölelere olan oranıdır. Bu konuda, tam güvenilir belge-

ler yok elimizde. Çünkü, çok belgin nüfus sayımları pek az. Bununla birlikte, Roger Garaudy bir yazısında[1] aşağıdaki, şu bir kaç sayıyı vermektedir: «Tarihçilerin **Atina demokrasisi** dedikleri düzende, İsa'dan önce 306 yılında yapılan bir nüfus sayımına göre, Attika'da 6.000 özgür yurttaş, 400.000 köle yaşarmış. **Roma Cumhuriyeti**'nde, İsa'dan önce 90 yıllarında Spartacus kölelerinin ayaklanmasından bir kaç yıl önce, 20 milyonluk imparatorlukta yaklaşık olarak 200.000 özgür yurttaş varmış.» Orantılar 1-75 ve 1-100 dir.

Kaçınılmaz bir durumdu bu. İnsanlığın o günlerindeki üretimi öylesine azdı ki, bir tek insanın çalışmadan yaşıyabilmesi, biraz rahatlık ve konfor elde edebilmesi için, öbür 75 yada 100 insanın - ona en az bir boş vakit sağlaması için- dürmadan çalışması gerekirdi. Bu en az boş vakitten, bu kölece işlerden kurtulmak o tek kişiye insanlığı ileriye götürme olanağı sağlayacaktır.

o

Ama dikkat edin! İnsanların sınıflara ayrılması ve ayrıcalıklı bir azınlık yararına bir özgürlük başlangıcının ortaya çıkmasıyla birlikte, son derece önemli iki olay meydana gelmiştir:

---

[1] *Adı geçen makale, s. 712*

Bir yanda, bir kaç kişinin elde ettiği özgürlükler, yani boş vakitler ve ayrıcalıkların en büyük gücü, onlara, okuyup teyişme, icatlar yapma, bilim ve tekniği kurma, dolayısiyle daha büyük bir güç yaratma ve gelir kaynaklarını arttırma olanaklarını sağlamıştır. Bu durum, yavaş yavaş özgürlükten yararlanan insanların çevresini genişletecekti. Şurası su götürmez ki, insanın gücü arttıkça, araçlar daha da çoğalıp yetkinleşecek, bilim sayesinde, hayvanlarla tabiat güçleri insanların buyruğu altına girecek, özgürlüğün nimetlerini yeni toplumsal kümelere yaymak mümkün olacaktı.

Ama öte yandan, aşağı sınıfların her türlü özgürleşmesi ve kölelikten kurtulması (ki bu, yüksek sınıfların bir takım ayrıcalıklarını yitirmesi demektir), yüksek sınıflarca, kendi haklarının zorla ellerinden alınması anlamına gelecektir. Kölelerin her türlü özgürlük çabalarına, özgürlüğe karşı bir saldırı gözüyle bakacaklardır. Hangi özgürlüğe karşı? Yalnız ayrıcalıklıların anlıyabilecekleri özgürlüğe, yani kendi özgürlüklerine.

Bu noktadan sonra, hep iki çeşit özgürlük olacaktır: 1. Yönetici sınıfların ayrıcalığı olan özgürlükler. Bunlar yasalarda yer alan ve geleneklerin desteklediği özgürlüklerdir. 2. Gücün artması ve bilimin ilerlemesi ile kendini kabul ettiren özgürlükler. Bunlar aşağı sınıfların

bir hak olarak ileri sürdüğü, hakka yani eşitliğe dayanan, yeni özgürlüklerdir. Bu yeni hak isteklerine, ayrıcalıklılar, kendilerince tek geçerli olan eski özgürlüklere karşı bağışlanmaz bir saldırı gözüyle bakacaklardır.

Böylece, tarihin itici gücü olan sınıf çatışması yanında, bir de ideolojik plândaki özgürlükler arasında bir çatışma başlıyacak; eski özgürlükler, yani yolsuzluklar ile, yükselen sınıfların istediği özgürlükler arasında savaş olacaktır.

Birer soygun, yolsuzluk, iktidar yolsuzluğu, ve zorbalık diye nitelenen özgürlüklerle, gerici özgürlükler adına savaşılacaktır her zaman. Yükselen sınıfların hak isteklerini protesto etmek için, haksızlığa uğramış sözde özgürlük adına her zaman bir P.R.T. bulunacaktır.

o

Bir sürü örnekle ispatlıyabiliriz bunu. Özgürlükler arasındaki bu çatışmayı açıklamak için, Antik çağın özgür insanının kölelerini öldürme hakkını düşünmemiz elverir. Bu hak, onun için başta gelen bir özgürlüktü. Bizim gözümüzde yüksek bir değer taşıyan bir başka özgürlüğe, köleler için tanıdığımız yaşama özgürlüğüne karşı çıktığı meydandadır bunun. Efendiye köleler üzerinde tanınan ölüm dirim hakkı, kölelere hayat hakkı tanımama anlamına geliyordu. Efendinin kölesini alıp satma

hakkı, yani kölesi üstündeki mülkiyet hakkı, kölenin kendi kendine sahip olma hakkına, yani kişisel özgürlüğe karşı çıkıyordu ister istemez.

Demek oluyor ki, kölelerin özgürlüğe kavuşması, efendileri, meşru birer hak gözüyle baktıkları şeyden, yani başkalarını öldürme, satın alma yada satma özgürlüğünden yoksun bırakarak, olabilmiştir ancak.

Yine, babanın çocukları üstündeki mülkiyet hakkı, yani çocuklarını öldürebilme özgürlüğü de, çocukların yaşama haklarını, bu temel haklarını hiçe saymayı gerektiriyordu. Kocanın karısı üstündeki mülkiyet hakkı için de durum aynı idi.

Ne var ki, bu durum sonuna kadar sürüp gidemezdi. Eski P.R.L.'nin yaygaralarına rağmen ve antik dünyanın çöküşü içinde, yolsuzluğa elverişli bütün bu haklar ortadan kalktı. Derebeylik hakları artık, antik dünyanın özgür insanlara tanıdığı hakların aynı değildi. Hem ayrıcalıkların sayısı artmıştı, hem de soylu olmıyanlara, ilkel de olsa, bir takım haklar tanınmıştı. Ortaçağda, toprak köleleri bile, antik çağın köleleri kadar boyunduruk altında değildiler. Hiç değilse, hayat hakları vardı. Ama henüz kendi kendilerine sahip değildiler, derebeyliğin malıydılar yine de. Soylu olmayanların, toprağa bağlı kölelerden daha çok hakları vardı. Ama yeterli özgürlüklere sahip olmak-

tan da uzaktılar.

Bu durum, bir takım şaşırtıcı ayrıntılarda kendini göstermektedir. Örneğin, av özgürlüğü, ortaçağda ve XVIII. yüzyıla kadar yalnız derebeylere özgü bir haktı. Bir burjuva bir yurtluk edindiği zaman, derebeyliğe bağlı toprağının ne mülkiyetine sahip olabilirdi ne de avlanma hakkına (bu, 1776 tarihli genel güvenlik antlaşmasında yazılıydı). Derebeyi girip avlanabilsin diye, toprağını çevreliyen duvarlarda delikler bırakmak zorundaydı: «Soylu olmayanların avlanma hakları yoktur Kendi yurtluğunda avlanma izini verebilen derebeyi, bu hakkı ancak soylulara tanıyabilir, yoksa soylu olmayanlara değil.»[2]

Böylece, bütün bu dönemde ve 1789'a kadar, özgürlük kavramı, sınıf ayrıcalıklarına bağlı kalmıştır, ister istemez.

o

Ama, diyeceksiniz ki, siz eşitliğe aykırı, haksız haklardan söz ediyorsunuz yalnız. Oysa, eşitlik üstüne kurulu insan hakkından söz etmiştiniz az önce. Bir kavramdan öbürüne nasıl geçildi? Şöyle: XVIII. yüzyılda oldukça aldatıcı ama hayli güzel bir şey oldu. O dönemde burjuvazi, özellikle Fransa'da acısını çektiği bu özgürsüzlüğün, uzun boylu sürüp gidemiyeceğini

[2] *Ce Soir, 14 Eylül 1946*

ve soyluların yolsuzluğa kaçan ayrıcalıklarının ortadan kaldırılması gerektiğini anlamıştı. Ne var ki, ogüne kadar yalnız derebeylerin tekellerine aldıkları özgürlükleri paylaşmaya kalkacak yerde, ayni hakları, kim olursa olsun, bütün insanlar için istemek gibi yüce, ama vakitsiz bir düşünceye saplandı. Bu, Fransız Devriminin yaptığı işin büyüklüğü, ama ayni zamanda düştüğü oldukça tehlikeli bir yanılgıdır.

Böylece Fransız Devrimi, o zaman ayrıcalıklı özgürlüklerle eski düzenin yolsuzlukları yerine, bütün insanların özgürlüğe kavuşmasını, bütün insanlar için hak eşitliği, bireylerin toptan eşitliği üzerine dayanan bir özgürlük isteğini ileri sürmüş, bütün insanların eşit olmaları gerektiğini dünyaya bildirmişti.

Ama dikkat edin! Gerçekte nedir olup bitenler? Burjuva devrimi insanların kuramsal eşitliğini ve özgürlüğünü ilân ederken, onların ne sahici eşitliğini gerkeçleştiriyordu, ne de, dolayısiyle, toptan özgürlüğünü. Ekonomik eşitliği kuramadığı için de, insanlara vere vere soyut ve aldatıcı bir özgürlük veriyordu. Gerçekte, 89 Devrimi'nin başlıca sonucu şu oldu: Toplumun yeni bir sınıfı, o güne kadar eski yönetici sınıfa tanınan bir takım özgürlüklere kavuştu. Ama, bu özgürlükler nüfusun küçük bir bölüğüne sınırlı kaldı. Bu haklardan yalnız bir avuç insan yararlanabildi; halka, yığına ise, herkese eşit olarak tanınan oy hakkı yoluyla,

politik özgürlük, yani özgürlük kuruntusu verildi.

Öylesine tehlikeliydi ki bu, o günden sonra, ayrıcalıklı özgürlükler peçelenir oldu. Aldatmaca herkese şunu söylemeye dayanıyordu: «Özgürsünüz! Özgür olduğunuzun kanıtı da herbirinize verilen oy pusulasıdır. Daha ne istiyorsunuz?»

o

Öyle yağma yok! Bu aynı özgürlükler kavramı içine giren ve İnsan Haklarına bağlanan çok başka şeyler daha var: İnsanlar arasında doyurucu bir eşitliğe dayanan ve dolayısiyle insanların özgürleşmesinde su götürmez bir ilerleme olan oy hakkı değildir yalnız. Ticaret özgürlüğü, mal mülk özgürlüğü de var, örneğin. Bu hakları XIX. yüzyılda dünyaya törenle bildirirken, aslında, bu hakların sürdürdüğü yolsuzlukların gerçeği üstünde halkın topunu birden aldatabildiler. Halkın bu yolsuzluklara karşı sızlanmasını, saf insanların gözünde zorbalığa dönüş, özgürlük için bir tehlike gibi gösterdiler

Ticaret özgürlüğü mü? Nedir bunun anlamı? Temelde, herkes eşit kabul edildiğine göre, her insanın ticaret yapmaya, dükkân açmaya hakkı vardır deniyor. Ama gerçekte, bu kuramsal hak neyi gösteriyor? Bir milyon yada bir

kaç milyon anaparası olan kimsenin dükkân açmaya hakkı olduğu gibi, cebinde bin frangı olanın da dükkân açmaya hakkı vardır. Gelgelelim, birincinin hakkı gerçek, ikincininse aldatıcıdır.

Mal mülk hakkı mı? Bu, şu demektir: Herkesin, kuramsal olarak mal mülk edinmeye, malına mülküne herkesin saygı göstermesini istemeye hakkı vardır. Gerçekteyse bunun anlamı şudur: Yalnız bir kaç kişinin malı mülkü kutsaldır ve başkalarının zararına güvenlik altına alınmıştır. İşte size toprağı olan bir adam: Mülkiyeti kutsaldır. İşte size toprağı olmayan bir başkası: Olsaydı onun da mülkiyeti kutsal olacaktı. Mülkiyet hakkı, malı mülkü olmayanlara mal mülk vermemeye, gereğinden fazla olanlarınkini de güvenek altına almaya dayanmaktadır. İşte, aldatmaca burda.

Basın özgürlüğü mü? Bu da, kim olursa olsun, herkes bir gazete çıkarabilir demektir. Ama neyle? O kimsenin parası olması gerekir, tabi. Burada da, o sözde-eşitlik, zenginler hesabına bir ayrıcalığı, yani haber alma ve propaganda tekeline sahibolma hakkını maskelemektedir. Çok önceleri, yüzyıl kadar önceleri, bir adam bu basın özgürlüğü aldatmacasına karşı sesini yükseltmişti. Demokratik ve eşitçi olduğu ileri sürülen bu basın

özgürlüğü ilkesinin gerçekte zenginlerin bir ayrıcalığından başka bir şey olmadığını ve «Yoksullara söz düşmez» anlamına geldiğini göstermişti. Bu adam, parası olmadığı için düşüncesini yayınlıyamayan Lammenais idi.

Bugün basın özgürlüğü üstüne yapılan tartışmalarda, aynı yalanla karşı karşıya kalıyoruz. Basın özgürlüğünün kimi havarileri, herkes gazetesini dilediği gibi çıkarmakta özgür olmalıdır bahanesiyle her çeşit denetlemeden sıyrılmak istiyorlar. Denetlemeye karşı seslerini yükseltiyorlar. Çünkü az çok denet altına alınmaları isteniyor, örneğin, gazeteler nerelerden para buluyor, giderleri, satışları nedir, bütün bunların hesabını versinler, isteniyor. Son günlerde nükteci bir gazetecinin yazdığı gibi: «Şimdi bir gazete, yaşamak için okuyucuya ihtiyaç gösteriyorsa, bu, üçüncü Cumhuriyetteki anlamında, basın özgürlüğünü yok saymak demektir.»[1]

Vicdan özgürlüğü mü? Bunu incelemek her çeşit sorunları yansıtmaya götürür bizi. Yalnız şunu söyliyebilirim ki, burada da, o güzelim özgürlük sözünün arkasında bir maskeleme, bir yolsuzluk var. İnsanların her şeyden önce eşitliğini istiyen bizler için vicdan özgürlüğü, herkesin istediği şeyi düşünmesi, iste-

[1] *R. Tréno, Franc Tireur, 15-16 Aralık 1946*

diğini dile getirmesi, gönlü isterse kiliseye gitmesi, istemezse gitmemesidir. Bütün inançların toptan eşitliğidir bu. Ama, genel olarak, vicdan özgürlüğünden bunu anlamazlar. Çeşitli kiliselere bağlı kimselerin istediği şey, daha çok, kendileri için inanma ve inançlarının propagandasını yapma özgürlüğüdür. Bu özgürlük başkalarına, inanmama ve niçin inanmadığını söyleme hakkını tanımaz.

İşte size bir metin: «Yurttaşlara vicdan özgürlüğü sağlamak için, kilise devletten, okul kiliseden ayrılmıştır. Din kurallarına uyma özgürlüğü ve dine karşı propaganda yapabilme özgürlüğü bütün yurttaşlara tanınmıştır.»

Bu metin bana eni konu doyurucu geliyor. Ama bu bir Fransız Anayasasının değil, bir Sovyet Anayasasının metnidir.[1] Fransız Anayasasına buna benzer bir madde konmak istenseydi, «özgürlük taraflılarının» protestolarını duyardınız. Çünkü, onlara bakarsanız, saygı gösterilmesi gereken vicdan, onların vicdanıdır. Kalkıp da onlara vicdana saygı gösterilmesinden söz etmeyin sakın, «Nasıl, dinsizlerin vicdanı olur muymuş?» derler size.

o

İşte size, özgürlük perdesi altında yapılan bir sürü yolsuzluk örneği. Vaktim olsaydı, ay-

---

[1] *Sovyet Anayasası, 1936. Madde: 124.*

rıcalıklı özgürlüklerle (az önce anlattığım Antik çağdaki özgürlüklere benziyen) eşitçi özgürlükler arasındaki bir sürü çatışmayı gösterirdim.

Özgürlüklerimiz adını verdiğimiz şeylerin çoğu, kendimiz için isterken başkalarına tanımadığımız özgürlüklerdir.

Kölesini öldürebilen efendinin özgürlüğü ile, öldürülemiyeceğini ileri süren kölenin özgürlüğü arasında eskiden nasıl bir çatışma var idiyse, bugün de, örneğin, emekçinin özgürlüğü ile ona karşı olan patronun özgürlüğü arasında bir çatışma var. Patronun özgürlüğü, canı isteyince işçisini kapı dışarı etme özgürlüğüdür. İşçinin özgürlüğü ise, çalışma hakkıdır.

Uşakların özgürlüğüne karşı burjuva patronun özgürlüğü var. Bir kaç yıl oluyor, hizmetçilere haftalık dinlenme hakkı tanındığı zaman, hatırlarsınız, bir çok kimse, hem de iyi niyetli kimse buna karşı çıkmıştı: «Nereye gidiyoruz yahu? İnsan artık pazarları dostlarını bile çağıramıyacak evine. Hizmetçiyi ara ki bulasın!» Bu iyi insanlar hiç düşünmüyorlardı ki, kendi özgürlüklerinin bu azıcık kısıtlanması, çok daha saygı değer bir kazancın, yani hizmetçilerin efendilerine bağlı olmadan bir günlük izin alma özgürlüklerinin karşılığı idi.

Yine, bir kaç yıl oluyor, rahat rahat girip çıkmaya alıştığımız plâjları, istasyonları, pa-

ralı izine çıkan işçi kalabalığıyla dolmuş görünce, bir çoklarımızın -niye saklıyalım, belki bizlerin- kopardığı yaygarayı hatırlayın: «Artık ne rahat denize girebiliyor, ne gezip tozabiliyoruz. Her yer tıklım tıklım işçi dolu!» Açıktır ki aylakların özgürlüğündeki bu azalış, işçilerin özgürlüğündeki artışla, alışılmamış bir biçimde dengeleşmişti. Burada da hep ayni çatışma. Özgürlükler adı altında, bir takım ayrıcalıkları savunduğumuzun farkında değiliz.

Bir de öğrenim özgürlüğü var. Çok önemli bir sorundur bu. Üzerinde uzun uzadıya durmıyacağım. Çünkü, dostum Cogniot burada ele almıştı bu sorunu. Hem de ne coşkuyla! Ben yalnız bir gözlemle yetineceğim. Bilirsiniz, yasa okula gitme zorunluğunu koyduğu zaman nasıl dünya yerinden oynamıştı. Aile babasının özgürlüğü ne oluyordu? Babaları, çocuklarını okula yollamaya zorlamaktı niyetleri. Açıktır ki, burada da, bu eski özgürlüğün, yani çocuğunu keyfine göre yetiştiren aile babasının bu haksız ayrıcalığının karşısına, haklı olarak, çocuğun öğrenim hakkını koyabiliriz. Aile babası, çocuklarını okuyup aydınlanmaktan alıkoyma hakkını yitirmiştir, tıpkı onları gönlünün istediği yolda evlenmekten alıkoyma hakkını yitirdiği gibi. Yolsuzluğa elverişli olan bu hakların kısıtlanması, çocuklarına, hakka dayanan özgürlükler sağlama bakımından zorunlu idi.

Bugün, aile babasının bu aynı hakkı laiklik tartışmalarında hâlâ çok işe yaramaktadır. Laiklik adına diyorlar ki bize: «Çocuklarını istedikleri okula göndermekten ana babayı alıkoyamazsınız.» Biz de şöyle karşılık veriyoruz: «Evet, bir ölçüye kadar alıkoymayız. Şu şartla ki, bu, çok daha kutsal bir özgürlüğü, çocuğun kanılarını, inançlarını bile bile seçme özgürlüğünü tehlikeye sokmasın.»

o

Böylece, görüyoruz ki, insanlığın düzmece ve haksız özgürlükler tarihinde, eskinin özgürlükleri, zaman aşımına uğramış özgürlükleri, haklı özgürlüklerin gelişmesine karşı çıkmışlardır. Bununla birlikte, insanlığın bütünü bakımından, özgürlükte genel bir gelişme olmuştur.

Şöyle ki, gelir kaynaklarının, üretimin, insanın tabiat üstündeki gücünün gitgide artışı, insanların hayat düzeyinin yükselişi, özgürlükten yararlananların yavaş yavaş genişlemesine yol açmıştır. XVIII. yüzyıl insanlarının, Jean-Jacques Rousseau ile 1789 devrimcilerinin düşünmeyi göze aldıkları ama kendi günlerinde gerçekleştirmedikleri ve hiçbir zaman gerçekleştiremiyecekleri şeyin, yani insanların özgürlükte toptan eşitliği düşüncesinin hiç de bir Utopya olmadığı farkedilmeye başlanmıştır. Herkese yaygın bir özgürlük olasılığı düşünül-

dü mü, artık yalnız bir kaç kişiye özgü bir özgürlük kabul edilemez olur. Herkesin özgürlüğüne insanın aklı yattı mı, o zaman da eşitsizlik iğrenç bir duruma düşer. Burada, eşitsizliğe, Jaurès'in savaş için söylediği şu sözü uygulayabiliriz: «Zorunlu olduğu sürece korkunç ama yüce olan savaş, gereksiz görünmeğe başladığı zaman dayanılmaz ve alçakça olur.»

Eşitsizlik için de ayni şey söylenebilir. İnsan, sınıfsız bir toplum kurulabileceğini düşünür oldu mu, herkes için özgürlüğün egemen olduğu bir düzeni de düşünebilir.

Ama, bunu gerçekleştirmek için ne yapmalı?

İlk bakışta sanıldığı gibi, insanın tabiat üstündeki gücünü yani fizik ve biyolojik bilimlerinin gücünü artırmak yetmez. Aynı ölçüde gerekli olan bir başka bilim daha var. Deneyler göstermiştir ki bu bilimin gerçekleşmesi, hattâ tasarlanması bile çok daha güçtür: Bu, beklenmedik büyük yıkımların, savaşın, ekonomik bunalımların, eşitsizliğin, bilim ve endüstrinin yarattığı bolluğun yüz kızartıcı bir yoldan savurganca harcanmasını önliyecek biçimde toplumu örgütlemek, örgütlemesini bilmektir. Çünkü, rahatlığımız gibi özgürlüklerimiz de iğretidir. Bunun böyle olduğunu çok iyi gördük.

Demek gerekli olan şey, yalnız fizik tabiat

---

[1] *Jean Jaurès: Gençliğe Söylev*

bilimini elde etmek değil, insan tabiatının, toplum niteliğinin bilimini de kazanmaktır. Ancak o zaman eşitlik günlük hayata girebilir ve ancak bu yoldan tamamiyle gerçekleşebilir.

o

Ama aldanmıyalım! Bugün bütün insanların gerçekten özgürleşmesini, bağlardan kurtulmasını sağlıyacak olan üretimin, rahatlığın, boş zamanların toptan artışını düşünebiliriz. Ne var ki, yığınların adım adım kurtuluşunda, ister istemez, uzun süre ve bazı durumlarda her zaman için, yasalarımızda yer alan ve ahlâk kurallarımızca yüceltilen (ve onlardan faydalananların yalnış olarak kendi kutsal hakları saydıkları) bir takım ayrıcalıklı özgürlüklerin azalacağını, hattâ ortadan haklacağını hesaba katmamız gerekecek. Onun için değil mi ki, haklarımızı elimizden alıyorlar diye yırtınan, gerçekten demokratik iktidarların haksızlığa, «totaliterciliğe» kaçtıklarını söyliyen ayrıcalıklıların hak isteklerini, yaygaralarını hâlâ duymaktayız.

Şunu iyice anlamak gerekir ki, bugün, makinanın gelişebileceğini ve bütün insanlara, bolluk değilse bile, yeterli bir hayat düzeyi için gerekli üretimi sağlıyabileceğini umabiliriz. Ama, Atina ve Roma'da her özgür insana yetmişbeş ve yüz kölenin sağlıyacağı emeğin yerine, yine de yalnız makinayı koyamayız kolay

kolay.

Tarımsal üretimin artışına rağmen, ve herkese beyaz ekmek yeme özgürlüğü vermek için, bazılarının tıka basa yumurtalı çörek yemesini önlemek zorunda kalacağız daha uzun süre. Yine, herkese en az bir rahatlık ile ailelerini barındırmak özgürlüğü vermek için, bazı kimselerin, tek başlarına saraylarda, şatolarda yada koca koca evlerde oturmalarına engel olmak zorunda kalacağız hep. Herkese bir parça toprak sahibi olma özgürlüğü vermek için, bazılarının gereğinden çok malı mülkü olmasını önliyeceğiz. Herkese mülkiyet hakkı sağlamak için, bu hakkı, yani mal mülk sahiplerinin mal mülklerini ellerinde tutup onları artırma haklarını kısıtlayacağız ister istemez. Bütün tarım işçilerini bir parça toprağa kavuşturmak için, büyük yurtlukları bölüşmek ve kötüye kullananların mal mülklerini ellerinden almak gerekecektir.

Herkese boş zaman özgürlüğü vermek için, bazı kimselerin aylaklık özgürlüğünü, kesin olarak, ellerinden almak gerekecektir. Herkese, hiç bir zaman başkalarınca sömürülmemek özgürlüğü vermek için, bazı kimselerin, benzerlerini sömürme haklarını kesin olarak geri almak zorunlu olacaktır.

Böylece, uzun bir süre, özgürlük adına lâvık olan özgürlük ile, yani herkes için özgürlük ile, bir takım sahte özgürlükler (ki, bunların

savunulmasına çoğu zaman liberalizm diyorlar) arasında sürekli çatışma olacaktır. Ekonomik yada politik liberalizm, uzun süre, gerçek özgürlüğün karşıtı olacak ve sonunda, gerçek-özgürlüğün kurulabilmesi için, liberalizm yutturmacalığına bir son vermek gerekecektir.

o

Bugün size, gerçek özgürlükler ile, aldatmaca özgürlükler arasında karşıtlık olduğunu göstermeye çalıştım. İster psikolojik özgürlük, yani istem özgürlüğü alanında olsun, ister toplumsal özgürlükler alanında olsun, bana öyle geliyor ki liberal denilen bir takım hak istekleri tehlikeli yanılgılara düşmektedir. Sözde-özgürlük felsefelerinin gerici niteliğine daha önce değinmiştim: Bu felsefeler, insanlara mutlak bir özgürlük kuruntusu vererek, onları, gerçekte, güçsüz ve bütün köleliklere yatkın bir durumda tutmakta, kötü yada yetersiz bir gerçeği onlara kabul ettirmektedir. İnsanları sahte özgürlük gibi önemsiz şeylerle oyalıyarak, gerçek özgürlükleri, bir takım insanların haksız ayrıcalıklarının ortadan kaldırılmasını gerektiren özgürlükleri elde etmemelerine engel olmakta ve böylece, haksızlığı ve çoğunluğun köleliğini sürdürmektedirler.

İnsanlara: «Salt insan olduğunuz için özgürsünüz. Çünkü, özgürlüğe sahip olmak insanın yaradılışında vardır. Onun için, önceden sa-

hip olduğunuz bu hazırlop özgürlüğü kullanmaktan yada, hakkım değil mi, verin onu bana demekten başka yapacak şeyiniz yoktur.» dememeli.

Hayır. Tek tek her insana, şunu söylemeli daha çok: «Yaradılıştan kölesin. Ama kölelikten kurtulmak senin elindedir. Özgürlük gökten düşmez, aklın ile gerçekleştirebileceğin bir şeydir o. Senden önceki insanlara bugüne dek göz açtırmayan bütün kölelikleri, tabiattan, kendi insan tabiatından ve dış tabiattan gelen bütün kölelikleri altedebildiğin ölçüde, her çeşit özgürlüğü verebilirsin kendine. Bunun için de, aklını kulanman, kişisel davranışını, fizik dünyayı, toplumsal dünyayı akla uydurman gerek. Köle olduğunu bildiğin, artık bir daha köle olmamanın yollarını arayıp bulduğun ölçüde özgürsün.»

Bizler akılcı olduğumuz içindir ki, bütün insanlığın bir kurtuluşa doğru ilerlediğine güvenimiz var ve bizler, Friederich Engels'in o büyük sözü gereğince, şuna şaşmamacasına inanıyoruz «İnsanlık, kaderciliğin baskısından kurtulup, özgürlük çağına girecektir.»[1]

(Çeviren: Vedat Günyol)

---

[1] *Fr Engels: Ütopik Sosyalizm ve Bilimsel Sosyalizm*

SOSYALİST TOPLUMDA GELİŞME VE ELEŞTİRME ÖZGÜRLÜĞÜ

1.

Bilimsel sosyalizmin gelişmesi, ona düşman olanları şu alışılmış iki yöntemden gitgide vaz geçmek zorunda bırakıyor: Bir yandan, sosyalizme karşı bir «susma suikastı» düzenlemek, yani ondan hiç söz açmamak; öte yandan, sosyalizmi bilmiyenleri kandırmağa yarıyan düzmece kanıtlardan (delillerden) yararlanmak. Eskiden, üniversite öğrencisinin okuduğu elkitaplarında sosyalizmden lütfen şöyle bir yarım yamalak söz açılınca, Marx'ın «toplumların tarihinde temel rolü sınıflar çarpışmasına» bağladığına dokunmakla kalınır; marksçılık, «insanları birbirine düşüren acımasız bir şiddet öğretisi» diye lekelenir ve bu sözüm ona «sonsuz savaş ve çatışma öğretisi»ne bir «barış ve düzen ülküsü»yle karşı çıkılırdı...

Gelgelelim, şimdi durum değişti: Sosya-

lizmin amacının sınıflar çatışmasını sonsuza değin sürdürmek değil, tersine, bu çatışmaya son vermek olduğu artık su yüzüne çıktı. Dolayısıyla, sosyalizmin, bu çatışmayı ortadan kaldırmak yoluyla, üstün bir toplum düzeni ve gerçek bir barış kurmağa çalıştığını gizlemek artık güçleşti. Bunun üzerine, sosyalizm düşmanları şimdi bir başka değiştirme ve yargılama yöntemine baş vuruyorlar.

Onlara bakılırsa, sosyalizm bir saçma çelişme ve kısır döngü üzerine kurulmuşmuş: Tabiatın diyalektik kanunlarını örnek alarak, sosyalizm, karşıtlar çarpışmasının her gerçeğin gelişmesinin baş şartı olduğunu belirtiyor, bunun gibi, insan toplumlarının gelişmesinin de bu toplumlardaki birbirine düşman sınıfların varlığından ve onlar arasındaki kavgadan doğduğunu ileri sürüyormuş! Öyleyse, sınıf çatışması toplumsal gelişmenin zorunlu şartı olduğuna göre, bu çatışmayı nasıl olur da ortadan kaldırmayı istiyebilir misiz? Çünkü sınıfsız bir toplum, bu duruma göre, gelişmeye elverişsiz, hareketsiz, donmuş bir toplum olurmuş! Ayrıca, sosyalizm yaşamanın zorunlu şartının değişme olduğunu savunduğuna göre, sosyalist toplum ölmek, yıkılmak zorunda kalırmış. Demek ki bilimsel sosyalizm sınıflar çatışmasının sona erişini ve ölümsüz bir barış ve gelişmeyi göstermiyormuş. Sınıfları ortadan kaldırmağa çalışması, gerçekte, her türlü insancıl gelişme-

yi durdurmağa, toplumların zayıflamasına ve çökmesine çalışması demekmiş!..

2.

Şüphesiz biz sosyalistler gelişmenin hep karşıt kuvvetlerin çarpışmasından, eski ile yeni arasındaki kavgadan, doğanla ölen arasındaki çatışmadan doğduğuna inanıyor, daha doğrusu, bunun böyle olduğunu görüyoruz. Ayrıca, bu gelişmenin tabiî kuvvetlerin hareketi dolayısıyla -büyük bir enerji sarfı ve ağır bir yürüyüşle- kendiliğinden meydana geldiğini de görüyoruz. Hayvan ve bitki türlerinde bu gelişme, tabiî ayıklanma yoluyla, toplumlarda ise sınıflar çatışması yoluyla gerçekleşmektedir. İnsanoğluna burada düşen iş şudur: Bilinçle bir amaca varmak, zaman ve araçtan tasarruf etmek için toplum ve tabiat kuvvetlerinin kör hareketinin yerine, kendi aklına ve iradesine göre, bu kuvvetlerden faydalanmayı koymak...

Nitekim insanoğlu, yüzyıllar boyunca önce ampirizmin ilkel aletleriyle, bahçıvanların ve hayvan yetiştiricilerin kulandığı sun'i ayıklama araçlarıyla, sonra Darwin'den Miçurin'e ve Lizenko'ya kadar olan gelişmenin getirdiği bilimsel tekniklerle yeni bitki ve hayvan türleri yaratabilmiştir. O kadar ki, insanın bugün kendi yaşama şartlarını iyileştirmek için gerekli hayvan ve bitkileri çok kısa zamanda üretebi-

leceğini düşünmek artık bir cüretkârlık olmaktan çıkmıştır.

Kaldı ki, türlerin geliştirilmesi için doğru olan şey, toplumlar için de doğrudur. Sınıflar çarpışması, kişilerin uzun süre içyüzünü anlamadan uydukları bir kanundur. Bu kanun insanlığın gelişiminin genel sonucudur: Nice felâketler, ihtilâller, savaşlar, buhranlar içinde -tabii bu arada duraklamalar, gerilemeler ve hareketsizlikler de olmuştur- sayısız zenginliklerin ve hayatların durmadan harcanmasıyla meydana gelmiştir. Fakat yeni ekonomik şartlar yardımıyla Marx, sınıflar çatışmasının diyalektik kanununu keşfetmiş ve işçi sınıfına baş eğmeği değil, idare etmeği öğretmiş, ondan sonra da gelişmenin hızı artmıştır. Elbette bu, toplumların akla uygun bir düzene doğru gidiş yolunda sadece bir konaktır. Eğer işçi sınıfı, sınıf kavgasından yararlanıyorsa, bunun sebebi şudur: Bu kavgayı bir gün ortadan kaldırmak ve böylece bunca felâket ve israftan -şimdiye değin gelişim uğruna verilen bunca kurtulmalıktan (fidyei necattan)- sıyrılmak yoluyla gelişmenin yürüyüşünü çabuklaştırmak...

3.

Görülüyor ki, iftiracıların söyledikleri gibi, sınıfsız bir toplum hiç de durgun ve ölgün bir toplum olmak zorunda değildir. Tam tersine,

insanların kendi ülkülerini en çabuk ve en kolay gerçekleştirdikleri bir toplumdur. Neden derseniz, bu toplumda insanlar artık tabiî kuvvetlerin kör oyununa kurban giden büyük can, mal ve zaman kaybına uğramıyacaklardır. Ama, fikirlerin kaçınılmaz çatışmasıyla birlikte düşünce hayatı devam edecektir. Sınıflar çatışmasının silindiği bir sosyalist toplumda bu fikir çatışması, bu eleştirme ve kendini eleştirme, bu muhalefet gelişmenin itici kuvvetlerini meydana getirecektir.

Sınıfların çarpışması yerine bu itici kuvvetlerin geçmesi insanlığın yararına olacaktır. Bunu inkâr etmek için kötü niyetli olmak gerekir. Marx her sınıflı toplumdaki hâkim düşüncelerin hâkim sınıfın düşünceleri olduğunu gösterir. Yeni düşüncelerin eskilerin yerine geçmesi için, herşeyden önce, bu düşünceleri yaratan sınıfın iktidara geçmesi gerekir. Başka bir deyimle, insan düşüncesindeki bir gelişme, ancak devrimle gelen olgular içinde gerçekleşebilir.

«Eğer diyalektiğin öğrettiği gibi, gelişim sürecinin özü, karşıtların çarpışması ise, eskiyle yeninin, doğanla ölenin, yükselenle göçenin çarpışması ise; bizim devrimci felsefemiz bu diyalektik kanunun sosyalist toplumun şartları içinde nasıl işliyeceğini ve bu toplumdaki yeniliğin nasıl gerçekleşeceğini göstermek zorundadır Sosyalist toplumda sınıflar kavga-

sı sona erdiğinden, eski ile yeni arasındaki çarpışma ve aşağıdan yukarıya doğru gelişme artık sınıf çelişmelerine karşı yürütülen bir kavga biçiminde değil, tam tersine, sosyalist toplumun asıl itici kuvveti olan eleştirme ve kendini eleştirme biçiminde belirecektir.»

4.

Söylediklerimizi özetliyelim: Sınıflar kavgasının ortadan kalkması insanlığın gelişimini durdurmıyacak yahut geriletmiyecek, tersine, onu hızlandıracak ve ilerletecektir. Zaten, sosyalist bir toplumda gelişmeyi önlemek için, her türlü tartışmayı yasaklayan ve ortaçağda katolik ortodoksisinin boş yere yapmağa çalıştığı gibi, her yeni düşünceyi sapıklık ya da küfür sayan kaskatı bir dogmacılığın diktatörlüğünü kurmak gerekecektir. Oysa, böyle bir istibdat sınıfsız toplum düşüncesiyle bağdaşamaz. Çünkü düşünce istibdadı sınıflı toplumun, kapitalizmin ürünüdür. İmtiyazlarını korumak istiyen muhafazakâr sınıfın çıkarlarına uygun düşen bir doğmatizm, sınıflar arasındaki kavganın kalkmasıyla birlikte ortadan kalkacaktır.

Sosyalist toplumda kısıntısız bir demokrasi, kısıntısız bir tartışma ve eleştirme özgürlüğü kurulacaktır; canlı düşüncenin durmadan yenilenmesi için doğmatizmle, akademizmle ve gericilikle kıyasıya savaşılacaktır.

(Çeviren: Asım Bezirci)

AKILCININ DAVRANIŞI

Felsefede pek az sözcük akıl (raison) ve akılcılık (rationalisme) sözcükleri kadar tartışma ve çekişmelere konu olmuştur. Öyle ki, becerikli bir uzmanın bu sözcüklerden çok çeşitli, hattâ birbirine çok aykırı öğretileri (doktrinleri) çıkarması işten bile değildir. Gelgelelim, biz bu biçim yararsız uğraşıları bir yana bırakarak, onları, daha çok genel açıdan ele alacak, bir zihin davranışı, açık ve yalın bir düşünme yöntemi olarak tanımlıyacağız.

İnsanoğlu anlamadığı bir olay ya da düşünce karşısında iki türlü davranışta bulunur.

1. Pek öyle kafa yormadan, inceleyip araştırmadan, derine ve ileriye gitmeden onu anlaşılmaz, akıl ermez, saygı değer bir sır sayar. Bakarsınız «Anlamasam da onun doğruluğuna inanıyorum,» yahut «saçma da görünse inanıyorum,» hatta «saçma olduğundan

dolayı inanıyorum,» deyiverir: Bu, mistik ve inanışçı bir davranıştır, yanlış ve tehlikeli bir davranış...

2. Olay ya da düşünceyi enine boyuna düşünür, anlamağa çalışır, inceler, tartışır, denemeler ve gözlemler yapar, ancak onu çözemiyeceğini iyice anladıktan sonra durur: İşte akılcının davranışı, bizim davranışımız budur...

Bundan dolayı, bir akılcı anlaşılmaz, karanlık, saçma olan şeyden hoşlanmaz, gizliliği sevmez, ancak açık seçik olarak anladığı şeyleri kabul etmek ister. Denemeye ve sağduyuya aykırı bir düşüncenin doğru, hatta güzel olacağına inanmaz. İnsan düşüncesinin gücüne ve çalışmasının etkisine sonsuz güveni vardır. Yapacağı özgür araştırmaların hiçbir şekilde sınırlandırılmasına ve kösteklenmesine razı olmaz, bu yolda hiçbir yasağa kulak asmaz; aklı insanî ya da insanüstü, tabiî ya da tabiatüstü hiçbir yetke (otorite) önünde eğilmez, korkuya kapılmaz...

«Çalımlı bir cesaret bu!» diyecekler bize. Desinler. Ancak baş eğerek yaşamağa alışanlar varlıklarını kendi geleceklerinin sanatçısı, hem de tek sanatçısı kılmağa çalışanları böyle kınarlar. Akılcının kendine olan bu güvenini eski çağın masallarında gök tanrı öfkeyle cezalandırır. Örneğin, Grek efsanesine göre Prometheus'un uğradığı cehennem işkencesi, İkaros'un denize düşüşü ölümlülerin saygısız-

lıklarmı kurtarıcı bir baskıyla durdurmak içindir. Ne var ki, yukardan gelecek cezanın korkusu, sözü geçen kişilerin saygısız sayılan çabalarını azaltmağa yetmedi. Nitekim, içlerinden bazıları en ağır, en dayanılmaz acılara göğüs gerdiler: Özgür düşüncenin sayısız şehitlerinden Sokrates'ler, Etienne Dolet'ler, Michel Servet'ler, Giordano Bruno'lar, Galile'ler buna birer örnektir.

Epikuros ve Lukretius, Rabelais ve Montaigne, Descartes ve Diderot, Voltaire ve Ansiklopedi'ciler, Marx ve Darwin gibi büyük akılcılar her çağda hep hor görülmüş ve iftiraya uğramışlardır. Özgür düşünceyi her şeyin üstünde tuttuklarından ötürü hep bozgunculuk ve ahlâksızlıkla suçlandırılmışlardır. Sanki erdem yalnız bilgisizlikte (o kutsal bilgisizlikte!), ahlâk ise yalnız alıklıkta bulunurmuş gibi! XVII. yüzyılda özgür düşünüşlü kişilere «sapkın» adı takılmış, XVIII. yüzyılda Tanrıya inanmayan kişilerin namuslu olamıyacağı öne sürülmüş, felsefî maddeciliği benimseyen en kusursuz, en tutarlı akılcılara hep kuşkuyla bakılmış, bunun için, çift anlamlı **matérialiste** (maddeci-maddiyatçı) sözcüğünden hainee yararlanılmıştır. Oysa, XX. yüzyılın insanları eğer mağara insanlarından başka türlü yaşıyorlarsa; eğer öbür birçok canlılardan daha zayıf ve basit hayvanlar olarak kalacak yerde, yavaş yavaş yeryüzünde ön sıraya geçmişler,

tabiat kuvvetlerini buyrukları altına almışlar ve küreyi «insancıllaştırmışlarsa», yani dünya üzerinde insanın varlığını ve iradesini duyurmuşlarsa, bu, ancak akılcılık dediğimiz sürekli çaba yardımıyla olmuştur. Eğer insanlar kendilerini ezen esrarlı kuvvetler önünde, bu kuvvetleri anlamağa, yenmeğe ve kullanmağa çalışmayıp da dize gelmeğe katlansalardı yıllar yılı yontma taş dönemindeki gibi yaşayıp gideceklerdi. Nitekim, kölelik ve yoksulluktan ateşe taparak değil, ateşi yenerek ve kullanarak kurtuldular. Demek ki, Prometheus akla inanmakta haklıymış...

Dünyayı anlama yolunda kişioğlunun gösterdiği bu çabaya çizilen her sınır, gerçeği ararken daha derine ve ileriye gitmesini önliyen her yasak, bizi çözülmez sırlara ve özgür eleştirinin yerini alacak akıl dışı inançlara bağlanmağa çağıran bilimi dogmalar önünde eğilmeğe zorlıyan her hareket insanların kurtuluşunu tarih boyunca kösteklemekten başka bir şeye yaramamıştır. Akılcılığın, akla ve bilime yaslanan çabaların cesaretini kırıcı hiçbir sınır ve yasağı tanımaması bundandır.

o

Söz buraya gelince, küçümsiyerek bakarlar bize, gülümsiyerek itiraz ederler: «Sizin yaptığınız bilimi savunmaktan başka bir şey değil!» derler. «Bunun ise modası çoktan geç-

ti! Akılcılık maskesi altında bayağı bir bilimcilik yapıyorsunuz siz. Yazık ki bilimin kesinlikle iflâs ettiği öğrenileli yıllar oluyor!» Onlara şöyle karşılık veririz: «Sizin bilimcilik diye adlandırdığınız ve bizim reddettiğimiz bu davranış, akılcılığın yanlış bir yorumudur. Sözde «bilimci» dediğiniz kimse, aslında, bugünün bilimi adına yarının bilimine yolu kapamağa yeltenen kimsedir; kendi bilgisinin çerçevesi dışında kalan sorunları, çözümleri incelemeğe yanaşmıyan kimse; bilimsel çabanın durmadan ilerliyen bir hareket, durmadan yenilenen bir eleştiri olduğunu anlamıyan, dogmatik kafalı bir kimse... Bu çeşit bir bilimci sahte bir bilgindir gerçekte; Anatole France'ın deyişiyle, «henüz tam ortaya çıkmamış daha yüce doğrulara karşı yerleşmiş doğruları savunan bir yobaz »dır. Gerçek akılcı ise, onun tersine, her doğrunun durmadan yoklanması, tartışılması gerektiğine inanır; önceden edinilmiş bilgilerin eleştiri süzgecinden geçirilmesini ister, bilginin eleştirisiz gelişemiyeceğini bilir.

Sık sık karşılaştığımız bir başka itirazı da aynı şekilde cevaplandıralım. Bize deniyor ki: «Öğretilerinin dayandığı bazı temel ilkeleri reddettiğimize göre, geçmişin falanca büyük düşünürünün, örneğin Lukretius'un, Descartes'ın ya da Voltaire'in mirasını nasıl benimsiyebilirsiniz?» Benimsiyebiliriz, çünkü akılcının çabası durmadan yenilenen bir fetihtir; biz eski üs-

tatlara, söyledikleri her şeyi kabul etmeksizin hayran olur, birer örnek diye bakarız. Bizim için ölümsüz doğru yoktur; ne İncil'in, ne de Amentü'nün sözleri son ve kesin doğrulardır. Neden derseniz, doğru arkamızda değil, oldum olası önümüzdedir de ondan. Gerçi her bilgin, her düşünür çağındaki bilgilerin genel durumunu, toplumun genel durumunu çiğneyip aşamaz; ama, çevresinde çoğunlukla benimsenmiş bazı yanılgılara boyun eğmemesi, düşünceyi bazı zincirlerden kurtarması, bilime ve işe bilgisizlik ve güçsüzlük üzerinde bazı zaferler kazandırması bizim ona saygı duymamız için yeter. Sözgelişi, Descartes'ı zamanının tanrıbilimine (teolojisine) -inanarak ya da inanmıyarak, bilerek yada bilmiyerek- bağışladığı imtiyazlardan ötürü azarlıyacak değiliz; burada bize düşen şudur: onun değerli eserinde modern akılcılar için birer örnek olarak yaşıyan şeyleri, dünyayı tanımak ve ona hakim olmak amacıyla akıl dışı tesadüflerden, mucizelerden yardım dilenmiyen devrimci cesaretini, bütün düşüncelerini teker teker aklın süzgecinden geçirmek ilkesini ve her türlü yetke buyruğunun dışında bilimsel bir felsefe kurmak isteğini göstermek ve benimsemek.

Descartes da, Epikuros gibi, zamanında «kişioğlunun kurtarıcısı» adına hak kazandığı için akılcılığın büyük üstatları arasına girmiştir. Çünkü Descartes, **Yöntem Üzerine Nutuk'-**

ta belirttiği üzere bilim ve felsefenin amacının insanları «tabiatın sahip ve efendileri» yapmak olduğunu öne sürmüştür... İşte, bu «sahip ve efendilik» akılcıların ortak ülküsüdür. Biz bu ülküye hiçbir zaman şimdiki kadar yaklaşmadık, dolayısıyla, akılcılık hiçbir zaman şimdiki kadar kurtarıcı ve kotarıcı olmadı.

Yaşadığımız çağın savaşları, toplumsal bunalımları ve yaygın yoksulluğu, elbette, birçok kimseleri bilim ve aklın kurtarıcı değerinden kuşkulandıracaktır. Bu yüzden, kimileri felsefî tasalara gömülecek, kimileri ise toplumların başlangıcından beri insanlığı bilgisizliğin yalancı güvenliği içinde tutmağa çalışan mistiklere bel bağlıyacak ve Jaurès'in «yoksulluğun beşiği» dediği o eski şarkıyı söylemeğe koyulacaklardır. Hatta, barbarlık günlerindeki gibi yarınımıza güven duymadığımız, önceden kestirilemiyen durumların bizi her an yiyecek ve içecekten, ışık ve sıcaktan, özgürlük ve hayattan yoksun bırakabileceği şu günlerde de bazı kimseler kültür derecelerine göre ya büyücülükte ve kör inançlarda, yada herbiri eşsiz, ölümsüz birer gerçek diye öne sürülen çeşitli teolojilerde bir teselli arıyacaklardır. Üstelik, bilimi suçlandıracak ve düşkünlüklerinin kaynağını onun aşırı gelişiminde göreceklerdir. Oysa, korkaklık ve tevekküle, aklın ve bilginin küçümsenmesine dayanan bu kötümserlik dalgası, içinde çırpındığımız bu bunalım, bilimin

aşırılığından değil, tam tersine, umursanmamasından ve yetersizliğinden ileri gelmektedir; tabiat kanunlarını anlıyacak, önceden görecek, kullanacak ve atomları parçalıyacak kadar güçlü olan bilimin, aynı şekilde, toplumsal hayatın kanunlarını da anlamağı, önceden görmeği, kullanmağı ve böylece içinde insanların kıtlık, ekonomik bunalım ve savaşların kötü kuvvetlerine kulluk etmeden yaşıyacağı kardeşlik topluluğunu kurmağı istememiş, göze alamamış ya da beceremeмiş olmasından ileri gelmektedir.

Eskiden yıldırımdan en iyi korunma yolunun tanrılara yalvarmak, onların yardımını sağlamak için adaklar vermek olduğu sanılıyordu. Gelgelelim bugün, yıldırım siperlerinin bütün bunlardan daha koruyucu olduğu artık denemelerle anlaşılmış bulunmaktadır: Akılcılığın bir zaferidir bu.

Artık günümüzde birçok kimseler savaştan ve işsizlikten sakınmak, iyi bir yönetime kavuşmak için ateşli dualaların hiçbir şeye yaramadığına inanıyorlar. Bundan dolayı biz, tanrıbilim yerine toplumbilimi tutuyoruz. Ancak akılcılığın bilim alanında kazanacağı yeni zaferlerin bize tam bir bağımsızlık getireceğine ve şimdiye değin mutluluğumuzu engelliyen bütün kulluklardan bizi kesinlikle kurtarabileceğine güveniyoruz.

(Çeviren Asım Bezirci)

YENİ UFUKLAR

dergisi 17 yaşında.

YENİ UFUKLAR'ın tek
dayanağı aboneleridir.

YENİ UFUKLAR'a abone
olun abone bulun

Yıllık abonesi : 16 TL.
Altı aylığı : 9 TL.

ÇAN YAYINLARI

YENİ UFUKLAR'ın Ek Yayınıdır.

İsteme adresi :
P.K. 1034, Galata - İstanbul

Öğrenci, öğretmen ve kitapçılara % 25 indirim yapılır. Yönetim yeri: Çemberlitaş, Boyacı Ahmet Sokağı, Nuribey Han, Kat: 2, No: 8, İst.

Telefon: 27 49 74

3 Lira